

Wie Was Rosa Luxemburg? De Gevangene Die de Ramp van de 20e-eeuwse Tirannie Voorspelde

Door Frank , 19 mei 2026

Wie Was Rosa Luxemburg? De Gevangene Die de Ramp van de 20e-eeuwse Tirannie Voorspelde

Door Frank Dumon

Ze zag hoe de bolsjewieken in 1917 de macht grepen. In 1918 maakten ze al de fouten die de volgende eeuw zouden bepalen. Een van de meest gerespecteerde marxisten die toen leefde, schreef vanuit een Duitse gevangenis precies hoe het zou aflopen. Ze noemden haar een ketter. Toen bewees Stalin haar gelijk. Ze kreeg elk detail juist. Haar naam was Rosa Luxemburg.

Het Vormen van een Revolutie

Rosa Luxemburg werd geboren op 5 maart 1871 in Zamość, een stad in het Russisch bezette Polen. Ze was het jongste van vijf kinderen in een seculiere joodse familie. Een heupkwaal op haar vijfde liet haar voor de rest van haar leven met een blijvende mankheid achter. Toen ze de middelbare school in Warschau bezocht, organiseerde ze al ondergrondse socialistische kringen. Het schoolbestuur wist het. Ze was de beste van haar klas – ze weigerden haar de gouden medaille vanwege haar politiek.

Ze vluchtte in 1889 uit Polen vanwege dreigende arrestatie en schreef zich in aan de Universiteit van Zürich, een van de weinige universiteiten in Europa die vrouwen toeliet. In 1897 behaalde ze haar doctoraat. Haar proefschrift ging over de industriële ontwikkeling van Polen. In 1898 verhuisde ze naar Berlijn, trouwde met een man genaamd Gustav Lübeck om het Duitse staatsburgerschap te verkrijgen, en trad toe tot de grootste socialistische partij ter wereld: de Sozialdemokratische Partei Deutschlands (SPD). Ze was 27 jaar oud. En ze zocht onmiddellijk ruzie.

Hervorming of Revolutie?

Eduard Bernstein, een gerespecteerd partijveteraan, had betoogd dat de voorspellingen van Marx achterhaald waren – dat socialisme geleidelijk kon worden bereikt via vakbonden en parlementaire hervormingen. Geen revolutie nodig. Luxemburg antwoordde hem in 1899 met een pamflet getiteld *Hervorming of Revolutie*. Haar argument was meedogenloos en simpel: je kunt een systeem niet ontmantelen door zijn eigen regels te volgen. Het parlement is geen weg naar het socialisme. Het is een product van de bestaande orde. Als je het instrument met de bestemming verwacht, dien je uiteindelijk het systeem waarvan je dacht dat je het bestreed. Ze had gelijk. Maar gelijk hebben was niet genoeg. Dat is het nooit.

De Strijd met Lenin: Aan Wie Behoort de Revolutie?

In 1907 doceerde Luxemburg politieke economie aan de partijschool van de SPD in Berlijn – de enige vrouw op de onderwijzende staf. Ze gaf les door studenten vragen te stellen totdat ze zelf tot het antwoord kwamen. Ze geloofde dat arbeiders in staat waren om voor zichzelf te denken en te handelen, zonder een comité dat hen de weg wees. Dat geloof bracht haar in direct conflict met Vladimir Lenin.

In 1904 schetste Lenin zijn visie op een revolutionaire partij: strak, gecentraliseerd en professioneel. Een gedisciplineerde kern van voltijds revolutionairen die de massa's aanstuurden. De macht gevestigd in een centraal comité.

Luxemburg schreef een antwoord waar men het vandaag de dag nog steeds over oneens is. Ze noemde het Organisatorische Vragen van de Russische Sociaaldemocratie (later opnieuw uitgebracht onder de hardere titel Leninisme of Marxisme?). Haar argument: Lenins model verschilde niet zoveel van een samenzweerderige sekte – een kleine groep aan de top die mensen aanstuurde die niet werden vertrouwd om zelf na te denken. In haar woorden was Lenins benadering "voornamelijk gericht op de controle van de partijactiviteit en niet op de bevruchting ervan, op het versmallen en niet op het verbreden, op het binden van de beweging en niet op het samensmeden." Ze ging verder: "De fouten die worden gemaakt door een werkelijk revolutionaire arbeidersbeweging zijn, historisch gezien, onmetelijk vruchtbaarder en waardevoller dan de onfeilbaarheid van het best mogelijke Centrale Comité." Lenin reageerde publiekelijk. Het debat ging verder. Maar het meningsverschil verdween nooit – omdat het nooit echt over partijregels ging. Het ging erom aan wie een revolutie werkelijk toebehoort.

Het Gevangenis manuscript: 1918

Toen de Russische Revolutie in 1917 uitbrak, zat Rosa Luxemburg gevangen. Ze zat er sinds juli 1916 vanwege anti-oorlogsagitatie. Ze volgde de gebeurtenissen in Rusland via binnengesmokkelde Duitse en Russische kranten. Ze vierde de Februarirevolutie. Toen de bolsjewieken in oktober de macht grepen, omschreef ze het als "een levenselixir". Maar tegen de late zomer van 1918 verontrustte wat ze zag haar zo erg dat ze het opschreef. In september en oktober 1918, nog steeds in de gevangenis van Breslau, schreef Luxemburg wat een van de meest omstreden politieke manuscripten van de 20e eeuw zou worden: De Russische Revolutie. Ze prees de bolsjewieken voor het grijpen van de macht onder duivels moeilijke omstandigheden. Maar ze schreef ook precies op waarom ze zich zorgen maakte.

Drie Waarschuwingen

Ten eerste, het landbouwbeleid. De bolsjewieken hadden onteigende landgoederen onder de boeren verdeeld, waardoor grote bedrijven werden opgebroken in kleine particuliere percelen. Luxemburg betoogde dat dit geen socialisme produceerde –

het produceerde een nieuwe klasse van grondeigenaren met een belang bij het behouden van wat ze hadden gekregen. Het verspreidde de landbouwproductie en creëerde een plattelandsklasse die, in haar woorden, "vijanden van het socialisme" zou zijn.

Ten tweede, nationalisme. Luxemburg had haar hele carrière gepleit voor internationale klassesolidariteit. Het bolsjewistische standpunt om naties het recht te geven zich af te scheiden, zou, geloofde ze, de revolutionaire coalitie langs etnische en territoriale lijnen doen versplinteren.

Ten derde – en het diepst – democratie. Ze schreef over wat er gebeurde met het democratische leven onder bolsjewistisch bewind: de ontbinding van de Grondwetgevende Vergadering, de afschaffing van het algemeen kiesrecht, de onderdrukking van de pers en het recht van vergadering. Haar waarschuwing, geschreven in 1918, is angstaanjagend nauwkeurig:

"Zonder algemene verkiezingen, zonder onbeperkte vrijheid van pers en vergadering, zonder een vrije strijd van meningen, sterft het leven uit in elke openbare instelling. Het wordt een loutere schijn van leven, waarin alleen de bureaucratie als actief element overblijft. Het openbare leven valt geleidelijk in slaap. Een paar dozijn partijleiders van onuitputtelijke energie en grenzeloze ervaring leiden en regeren. Onder hen doen in werkelijkheid slechts een dozijn uitstekende koppen de leiding. En een elite van de arbeidersklasse wordt van tijd tot tijd uitgenodigd voor bijeenkomsten waar ze de toespraken van de leiders moeten applaudisseren en de voorgestelde resoluties unaniem moeten goedkeuren. In wezen dus een clique van een enkeling. Een dictatuur, zeker – niet de dictatuur van het proletariaat echter, maar slechts de dictatuur van een handvol politici."

En dan de zin waaraan ze bovenal wordt herinnerd: "Vrijheid is altijd en exclusief vrijheid voor degene die anders denkt." Niet vrijheid voor de loyalisten. Niet vrijheid voor degenen die instemmen. Vrijheid voor degene die afwijkt – voor de criticus binnen de beweging. Dat, zo betoogde ze, is de enige vrijheid die enige betekenis heeft.

Dood en Uitwissing

Op 9 november 1918 bereikte de Duitse Revolutie Berlijn. De keizer deed troonsafstand. Rosa Luxemburg liep de gevangenis van Breslau uit – haar haar wit, haar gezondheid uitgeput. Ze ging meteen naar Berlijn, hervatte de leiding van de Spartacusbond samen met Karl Liebknecht en lanceerde een dagblad: Die Rote Fahne (De Rode Vlag).

Ze keerde nooit meer terug naar het manuscript. Toen ze ernaar werd gevraagd na haar vrijlating, zei ze naar verluidt dat het verbrand kon worden – dat haar analyse, geschreven in isolatie op basis van binnengesmokkelde kranten, noodzakelijkerwijs onvolmaakt was. Op 15 januari 1919 – slechts 67 dagen na haar vrijlating – sleepte een paramilitaire eenheid haar uit een appartement in Berlijn. Ze brachten haar naar het Eden Hotel, sloegen haar en schoten haar door het hoofd. Haar lichaam werd in het Landwehrkanaal gegooid. De man die het beval, kapitein Waldemar Pabst, werd nooit aangeklaagd. Hij bevestigde later dat hij de steun had van de SPD-minister van Defensie. De moordenaars van Rosa Luxemburg werden beschermd door een regering van haar eigen partij. Haar lichaam werd op 31 mei 1919 uit het kanaal gehaald – meer dan vier maanden nadat ze erin was gegooid.

De Nasleep: Een Ketterij Bewezen Juist

Drie jaar na haar dood publiceerde haar voormalige kameraad Paul Levi het onvoltooide manuscript. Het ontketende een ernstig geschil binnen de Duitse Communistische Partij en de Communistische Internationale. Lenins reactie werd bekend als de "kip en adelaar"-parabel. Hij noemde Luxemburg een revolutionaire adelaar – en somde vervolgens haar "theoretische fouten" op. Tegen het midden van de jaren 1920, toen de door Sovjets gesteunde factie haar greep verstevigde, werd 'Luxemburgisme' formeel geclassificeerd als ketterij. De intern gebruikte term was dat het een 'syfilisbacil' was die uit de beweging moest worden uitgeroeid.

Haar waarschuwingen over politieke macht die zich concentreert in de handen van een klein leiderschap – geschreven in een gevangenis in 1918 – werden door de beweging die ze had aangesproken beantwoord door haar als een besmetting te bestempelen. Toen kwam Stalin. De schijnprocessen. De zuiveringen. De Goelag. Een klein leiderschap dat alles aanstuurt. Partijleden die bijeenkomen om resoluties unaniem goed te keuren. Afwijkende meningen behandeld als verraad. Ze had het allemaal beschreven in 1918, vanuit de

gevangenis, met binnengesmokkelde kranten.

De Les Die Nooit Geleerd Is

Rosa Luxemburg was niet tegen de Russische Revolutie. Ze was tegen wat ermee werd gedaan. Ze liet een laatste waarschuwing optekenen: Het gevaar begint pas wanneer ze een deugd maken van de noodzaak en alle tactieken die hun door fatale omstandigheden zijn opgedrongen, willen bevriezen tot een volledig theoretisch systeem. Noodbevoegdheden verdwijnen niet uit zichzelf. Tijdelijke maatregelen worden permanent. Wanneer een politieke beweging een theorie ontwikkelt om te rechtvaardigen wat ze alleen deed omdat ze geen andere keuze had – is ze gestopt een revolutie te zijn. Het is iets anders geworden. Stalin was dat iets anders. Luxemburg zag het aankomen. Ze schreef het op. De waarschuwing kwam eerst. De ramp kwam daarna. En de vrouw die het nauwkeurig voorspelde lag op de bodem van een kanaal voordat iemand toegaf dat ze gelijk had gehad. Dat is het verhaal van Rosa Luxemburg. En van wat er gebeurt wanneer een beweging concludeert dat de criticus van binnen gevaarlijker is dan wat dan ook van buiten.

Bron: Bewerkt naar een transcript van de video-essay "[Wie Was Rosa Luxemburg](https://youtu.be/jjNXVgdkH5A)"

<https://youtu.be/jjNXVgdkH5A>